

Башманівський Олексій Леонідович

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри слов'янських і германських мов
Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, Україна
ORCID ID 0000-0002-2137-0305

olex_bash@ukr.net

Вигівський Валерій Лук'янович

кандидат філологічних наук, доцент кафедри слов'янських і германських мов
Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, Україна
ORCID ID : 0000-0003-1922-7494

probatumest@ukr.net

Моркотун Сергій Борисович

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри слов'янських і германських мов
Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, Україна
ORCID ID : 0000-0002-5150-8651

morkotun@i.ua

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ЕПІТЕТІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ОНЛАЙН- ПЕРЕКЛАДАЧІВ

(НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕКЛАДУ ДРАМАТИЧНИХ ТВОРІВ В. ШЕКСПІРА БОРИСОМ ТЕНОМ)

У статті проаналізовано особливості перекладу англomовних епітетів на прикладі перекладу драматичних творів В.Шекспіра Борисом Теном. Було порівняно варіанти перекладу епітетів зроблених за допомогою програми-перекладача Google Translate і авторського перекладу Миколи Хомичевського. Було визначено поняття художній епітет, характерні для цього виду тропів ознаки і способи їх перекладу.

Ключові слова: художній переклад, епітет, вільні програмні продукти, машинний переклад.

Вступ. Художній переклад відіграє важливу роль в утворенні і формуванні сучасної літературної мови – перекладацькі твори збагачують не тільки національну літературу, а й загальну світову культуру. Кожен твір що відтворюється в світовій літературі впливає на неї через безліч літературних і поза літературних чинників. Переклад – це мовна діяльність, яка ґрунтується на мові, а перекладач який працює з художнім твором – працює з найкращими надбаннями літератури іншої культури. Тому дуже важливим у перекладацькій діяльності є переклад художніх засобів літературного твору, зокрема епітетів, які передають красу твору і, на нашу думку, є найпростішими художніми засобами для машинного перекладу.

Для професії художнього перекладача важливе вільне володіння усіма мовними стилями, потрібні талант, велика відданість справі, знання культури нації, з мови якої відбувається переклад, адже в більшості випадків мова йде не про переклад з мови на мову, а про переклад з культури на культуру.

Художній текст часто містить велику кількість алюзій, абревіатур, архаїзмів, неологізмів, діалектизмів, фразеологізмів або інших складних лінгвістичних одиниць. Тому переклад художніх засобів є дуже важливим під час роботи з літературним твором [4].

У цьому контексті важливим є глибоко дослідити рівень машинного перекладу, який наразі користується великою популярністю, але на перший погляд є повністю не прийнятним для художнього перекладу. На нашу думку, найпростішими художніми засобами для машинного перекладу є епітети.

Все більшого розмаху в наш час набуває використання онлайн-перекладачів. Найбільшою популярністю користуються Google і Yandex. Основою цих програм є створена база даних перекладів TRANSLATION MEMORY, яка являє собою систему паралельних корпусів (як правило двомовних), що зберігає попередньо створені переклади з метою їх можливого повторного використання [1].

Такі програми називаються системами автоматизованого перекладу (computer-aided translation), однак їх не слід плутати з програмами машинного перекладу (machine translation). Машинний переклад заснований на генерації перекладів за результатами граматичного розбору вихідного тексту, в той час, як програми, озброєні TRANSLATION MEMORY, використовують попередньо створені переклади. Переваги від використання такого програмного забезпечення спочатку можуть бути неочевидні, адже більшість із них використовують алгоритм нечіткої відповідності, який вимагає подальшого редагування, проте у міру поповнення бази даних, результати будуть ставати все більш точними і відповідними [1].

Перш ніж перейти до аналізу результатів нашого дослідження, зробимо невелику розвідку самого поняття «художній епітет».

За визначенням С. Бибик, епітети – «запурука точності, виразності мовлення, її образності, емоційності, вони привертають увагу яскравими фарбами художніх визначень, описують, малюють, оцінюють, підкреслюють словесне зображення, пробуджують думку, допомагають розвивати мовне чуття, привертають увагу до поєднання слів різної семантики, до взаємодії традиційного та новаторського мовотворення» [2, с. 4-5].

Епітети є однією з невід'ємних ознак художнього твору. Для них характерні оригінальність, рідкісне вживання і індивідуальне смислове наповнення. Функція цього виду тропів полягає в побудові образної системи твору і здійсненні певного емоційного впливу на реципієнта, деталізації ознак явищ, предметів, подій чи ситуацій. Саме в художніх текстах епітети найповніше реалізують свої функції та виявляють особливо високий образний потенціал.

Тема особливостей перекладу англomовних епітетів віддавна цікавила мовознавців та активно досліджується в наш час як лінгвістами Заходу, так і вченими-співвітчизниками, що в свою чергу зумовлює виняткову актуальність теми нашого дослідження.

Об'єктом дослідження є епітет, як мовно-виражальний засіб у художньому англomовному тексті. **Предметом дослідження** є особливості перекладу англomовних епітетів, в тому числі синтаксичних, на українську мову. **Метою роботи** є аналіз особливостей перекладу синтаксичних епітетів з англійської на українську мову.

Актуальність дослідження впливає із сучасних вимог до художнього перекладу, коли мова йде про передачу не тільки змісту, ідей та мегаобразів оригіналу, але і про оптимальне відтворення стилістичних якостей твору, кожного з його мікрообразів.

Перекладознавчим дослідженням засобів і методів відтворення лінгвостилістичних особливостей художнього тексту присвячені праці Б. М. Ажнюка, Р. П. Зорівчак, О. В. Куніна, Н. І. Кушніної, Я. Й. Рецкер і ін.

Досліджена і значимість для перекладацького аналізу епітета як чинника індивідуально-авторської образності, носія етнокультурної інформації та етномовного світогляду. Методологічну та методичну основу дослідження становлять роботи та публікації В. А. Кухаренко, А. Н. Веселовського, Л. І. Тимофеева, І. Р. Гальперіна, Л. П. Єфімова, О. А. Ясінецької, І. В. Арнольда, О. О. Потебні, М. М. Полюжина. З'ясування природи епітетів цікавило видатних філологів XIX – XX ст., зокрема О. М. Веселовського, В. С. Ващенко, В. В. Виноградова, В. М. Жирмунського, О. О. Потебню. Принагідно проблему також досліджували Л. А. Булаховський, І. Є. Грицютенко.

Епітети займають провідне місце в художніх творах В. Шекспіра. Цей художній засіб становить значну частину поетичної мови автора, відіграє помітну роль в художній організації драматичного тексту його творів та у творенні трагічного контексту. Епітети дають можливість відтворити найтонші внутрішні порухи душі шекспірівського ліричного героя, передають негативні або контрастні емоції [7].

Питання «Шекспір в Україні» доволі багатогранне й неоднозначне. Перші переклади його творів на території нашої держави з'явилися на початку XIX століття: українською мовою Шекспіра перекладали П. Свенцицький і П. Куліш (він переклав 13 п'єс), М. Старицький і М. Кропивницький, Панас Мирний (трагедія «Король Лір»). Попри це, засновником українського шекспірознавства вважають Івана Франка, він перекладав сонети і «Венеціанського купця». У радянський період інтерес до творчості англійського драматурга поширився – найвідоміші його п'єси побачили світло завдяки видатним майстрам художнього слова – Максиму Рильському, Миколі Бажану та Борису Тену.

Останній є одним з найяскравіших прикладів перекладача «душі оригіналу твору». Дивовижне поєднання в одній особі поета, перекладача, музиканта, філософа, педагога дало можливість Борису Тену залишити глибокий слід в перекладознавстві.

Творчість В. Шекспіра зацікавила українського поета ще в 40-х роках XX ст. Робота Бориса Тена над перекладами п'єс видатного англійця в 70-х - на початку 80-х років увінчалася колосальним успіхом. Завдяки ентузіазму і активній перекладацькій роботі українського поета, на світ з'явився шеститомник творів Шекспіра (1984 - 1986), куди увійшли такі переклади Бориса Тена: "Річард III" (т. 1), "Тит Андронік" (т. 1), "Макбет" (т. 5), "Антоній і Клеопатра" (т. 5).

Аналіз зроблених праць доводить, що переклад простих епітетів відбувається наступними способами:

1. Еквівалентний переклад, який надає змогу не лише передати зміст, але й відтворити образність та експресивність епітету;

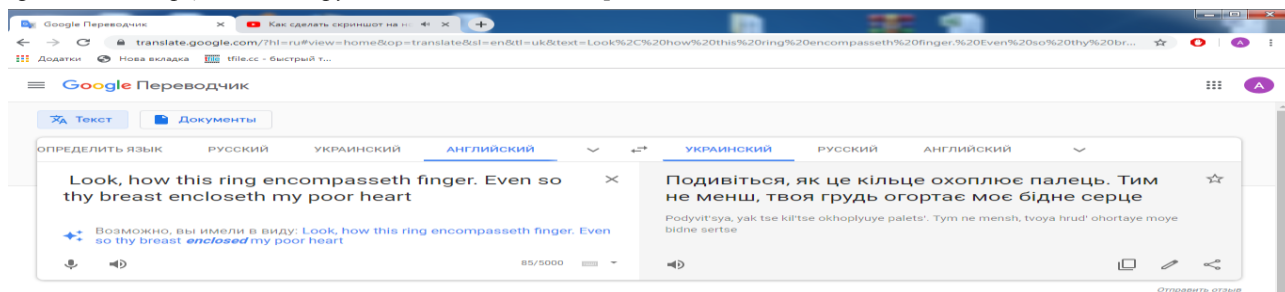
2. Описовий переклад, якщо перекладач не в змозі знайти гідний еквівалент, а дослівний переклад призведе до малозрозумілого буквалізму, йому доводиться відмовитись від передачі образності і використовувати описовий переклад, тобто пояснення змісту епітета за допомогою інших лексем [5].

При перекладі складних епітетів в тому числі і фразових використовуються еквівалентний та описовий переклад. Препозиційні епітети перекладаються за допомогою еквівалентів, постпозиційні - еквівалентним, описовим та антонімічним способом. В останньому випадку позитивна форма в оригіналі замінюється на негативну форму в перекладі, чи навпаки.

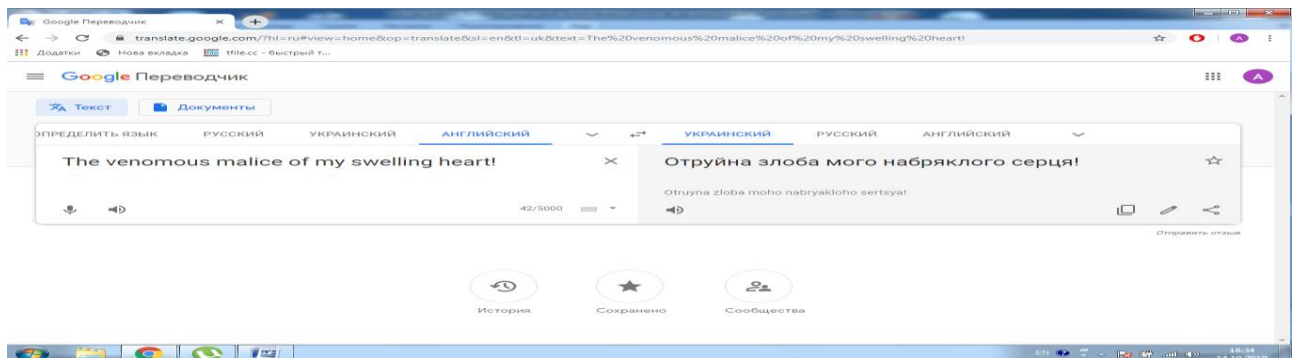
Борис Тен використовує такі способи перекладу епітетів в драматичних текстах В. Шекспіра: повну або часткову заміну епітетної конструкції; декомпресію; знаходження денотативно - образних епітетних відповідностей [7].

Зараз більш детально розглянемо на прикладах авторський переклад Бориса Тена і можливості гул-перекладача.

У більшості випадків Борис Тен знаходить повну заміну епітетної конструкції (знаходить аналогію в рідній мові) і надає високохудожній переклад тексту. В свою чергу онлайн-перекладач зробив переклад: *Look, how this ring encompasseth finger. Even so thy breast encloseth my poor heart*[10] - *Як палець твій моїм обнято пернем, Так серце бідне — грудьми твоїми* [7, с. 327].

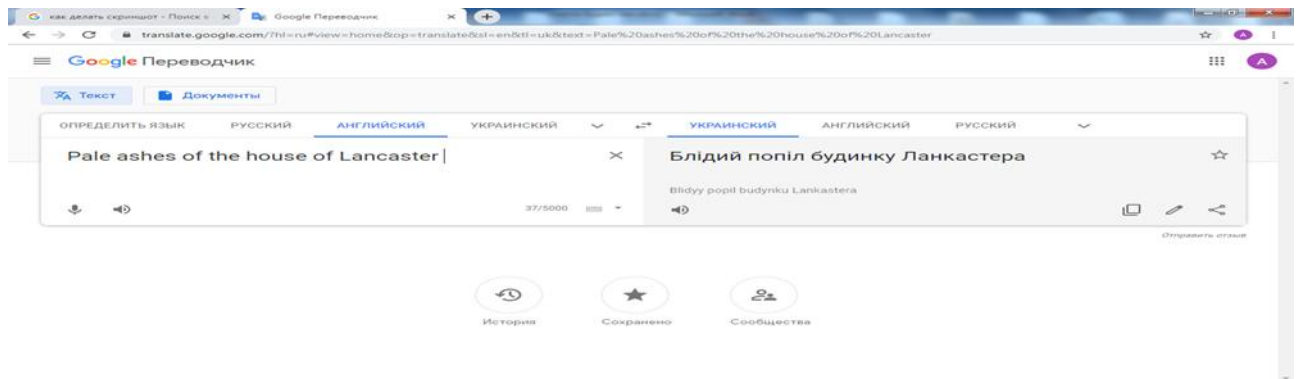

У цьому варіанті програма надала дослівний переклад в якому втрачається образність і емоційність епітетів. Або: *The venomous malice of my swelling heart!* [10] - *Отруйну злість, що серце розриває!* [7, с. 493]

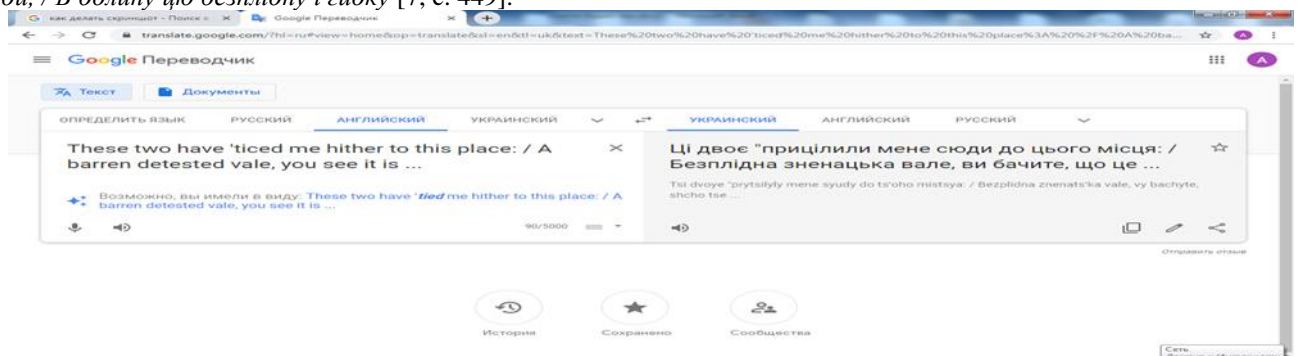
у цьому випадку можемо спостерігати повну втрату лексичного змісту самої конструкції.

У разі незнаходження повної відповідності в українській мові Борис Тен робить часткову заміну епітетної відповідності – перекладені епітети мають однакове лексичне значення і майже рівноцінні за емоційно-експресивними і функціонально-стилістичними характеристиками. Наприклад: *Pale ashes of the house of Lancaster* [10] - *Змертвілий прах Ланкастерського дому* [7 с. 326].

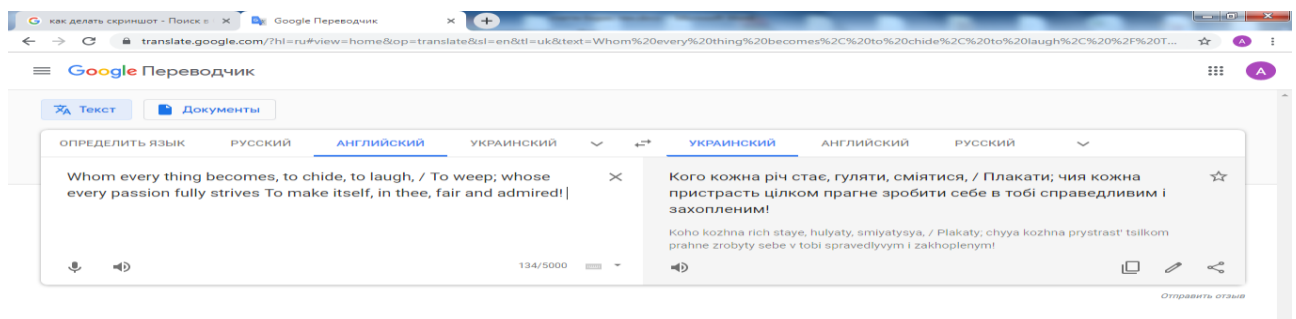
Наразі, як бачимо, машинний переклад передає зміст речення, а втрачається художня цінність слова Шекспіра. Або:

These two have 'ticed me hither to this place: / A barren detested vale, you see it is ... [10] - *Ці двоє притягли мене сюди, / В долину цю безплідну і гидку* [7, с. 449].

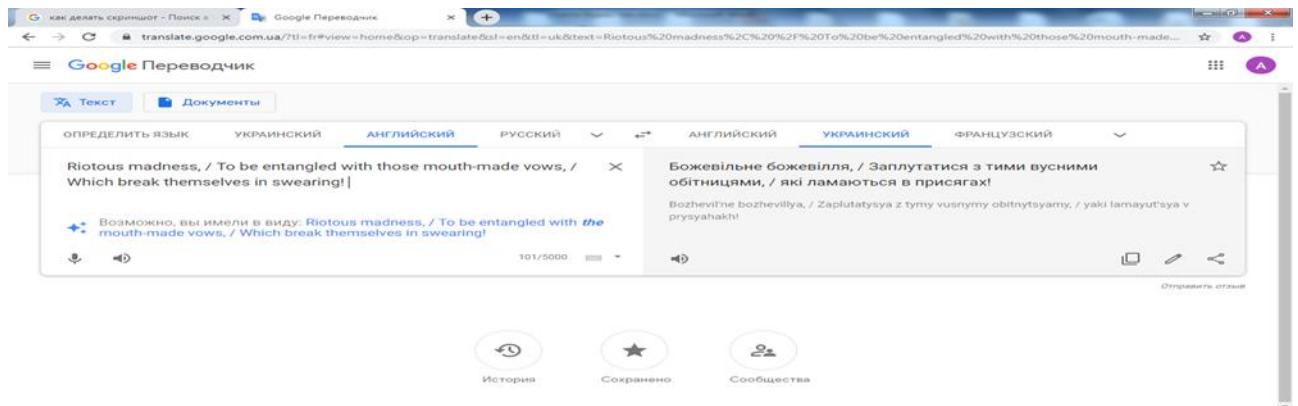
І знову автоматизований переклад не дає можливості навіть отримати змістову складову речення.

Доволі часто декомпресія, доповнена сенсово-образними епітетами дозволяє Борису Тену робити художній переклад складних епітетних конструкцій, наприклад: *Whom every thing becomes, to chide, to laugh, / To weep; whose every passion fully strives To make itself, in thee, fair and admired!* [10] *Та все цариці до лиця — і знів, І сміх, і сльози. Кожен рух чуття / У неї чарівливий і прекрасний* [7, с. 419];

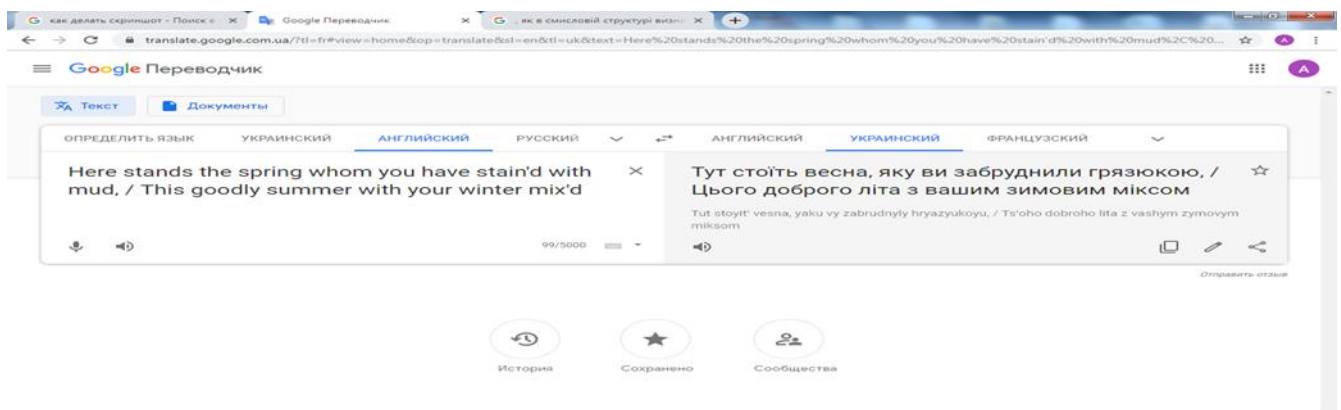
У цьому випадку причиною спотворення змісту перекладу є алгоритм дослівного перекладу текстів цією програмою.

Riotous madness, / To be entangled with those mouth-made vows, / Which break themselves in swearing! [10] – Безумство – / Запевненням клятвoporушних уст / Знов довірятися [7, с. 427].

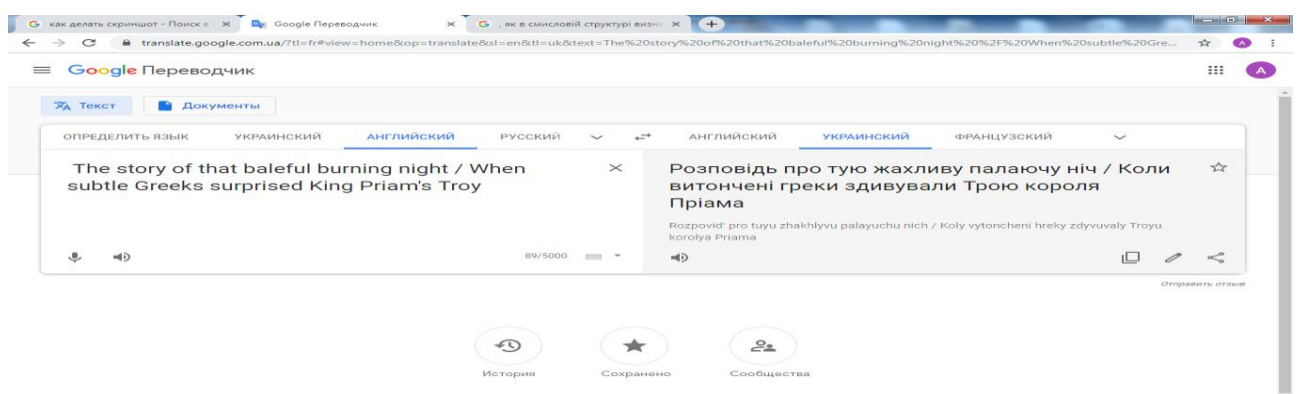
Можемо засвідчити, що в цьому прикладі штучний інтелект прогає авторському перекладу Бориса Тена.

Для забезпечення художнього перекладу геніального слова Шекспіра Борис Тен також використовує заміну епітетних конструкцій на денотативно-образну епітетну відповідність - відтворення контекстуального мовного середовища, на тлі якого і вимальовується образ. Працюючи над перекладами, український поет зміг вловити моменти, в яких Уільям Шекспір робив зміщення акцентів у бік асоціативних, експресивних емоційно - оціночних компонентів, які відбувалися в самій смисловій структурі виразу. Враховуючи це, Борис Тен у своїх перекладах зумів передати аксіологічну і когнітивну сутність епітета Шекспіра. Це підтверджується яскравими прикладами: *Here stands the spring whom you have stain'd with mud, / This goodly summer with your winter mix'd [10] Ви скаламутили джерельну воду, / Змішали літо красне й люту зиму [7, с. 492].*

Можемо засвідчити, що в цьому випадку художній переклад для онлайн-перекладача – не доступний для розуміння.

The story of that baleful burning night / When subtle Greeks surprised King Priam's Troy [10] – Про ту страхітливу вогненну ніч – / Коли взяли підступні греки Трою [8 с. 496].

У цьому варіанті перекладу ми можемо отримати зміст речення, але втрачаємо художню витонченість слова Шекспіра.

Таким чином, досліджуваний матеріал підтверджує, що Борис Тен опанував всі таємниці шекспірівських епітетів, дав їм нові художні імпульси на українському мовному ґрунті. У перекладацькій лабораторії майстра епітети багато в чому визначають і направляють розвиток подій в драматичному тексті та постають носієм предметного зображення трагічного світу. Досліджуючи можливість застосування вільних програмних продуктів для перекладу художнього тексту насиченого епітетами на англійську мову, було встановлено, що системи автоматизованого перекладу поки грають лише допоміжну роль і на сьогоднішній день дозволяють задовільно перекласти навіть нескладні лексичні конструкції. Доступне програмне забезпечення, на жаль, поки що не дозволяє розібратися в багатозначності художнього слова, проте постійний розвиток такого програмного забезпечення і постійне наповнення бази даних сприятиме більш точним і зрозумілим перекладам. Потрібно пам'ятати, що не кожен перекладач може робити якісний художній переклад. Для цього потрібен дар до художнього слова, який був у Бориса Тена.

Список використаних джерел та літератури

1. О.Л. Башманівський Проблеми автоматизованого перекладу ділової кореспонденції за допомогою вільних програмних продуктів / О.Л. Башманівський // Соціум. Документ. Комунікація – Переяслав-Хмельницький, 2016 с.79-90
2. Бирик С. П. Єрмоленко С. Я. , Пустовіт Л. О. Словник епітетів української мови / за ред. Л. О. Пустовіт. – К. : Довіра, 1998. – 431 с.
3. Веселовский А. Из истории эпитета / А. Веселовский // Историческая поэтика. – М., 1989, – С. 59–75.
4. Гальперин И. Р. Стилистика английского языка / И. Р. Гальперин. – М.: Либроком, 2010, 2014. — 336 с.
5. Єфімов Л. П. Стилистика англійської мови і дискурсивний аналіз : [учбово-методичний посібник] / Л. П. Єфімов, О. А. Ясінецька. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 240 с.
6. Кухаренко В. О. Практикум зі стилістики англійської мови : [підручник] / В. О. Кухаренко. – Вінниця : Нова книга, 2000. – 160 с.
7. Шекспір В. Твори в шести томах. Том 1. [переклад з англійської]. – К. : «Дніпро», 1984. – 534 с.
8. Шекспір В. Твори в шести томах. Том 5. [переклад з англійської]. – К. : «Дніпро», 1986. – 693 с.
9. Shakespeare W. Titus Andronicus / W. Shakespeare [Електронний ресурс]. – Режим доступу : William%20Shakespeare% 6. Shakespeare W. Antony and Cleopatra / W. Shakespeare [Електронний ресурс]. – Режим доступу : William%20Shakespeare%20-%20Antony%20and%20Cleopatra.pdf.
10. Перекладач Google [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://translate.google.com.ua/> Дата звернення : Квіт. 12.08.2019.

References

1. O.L. Bashmanivskiy Problemy avtomatyzovanoho perekladu dilovoi korespondentsii za dopomohoiu vilnykh prohramnykh produktiv / O.L. Bashmanivskiy // Sotsium. Dokument. Komunikatsiia – Pereiaslav-Khmelnytskyi, 2016 s.79-90
2. Bybyk S. P. Yermolenko S. Ya. , Pustovit L. O. Slovyk epitetiv ukrainskoi movy / za red. L. O. Pustovit. – K. : Dovira, 1998. – 431 s.
3. Veselovskiy A. Yz ystoriyu epyteta / A. Veselovskiy // Ystorycheskaia poэtyka. – M., 1989, – S. 59–75.
4. Halperyn Y. R. Stylystyka anhlyiskoho yazyka / Y. R. Halperyn. – M.: Lybpokom, 2010, 2014. — 336 s.
5. Yefimov L. P. Stylystyka anhliiskoi movy i dyskursyvnyi analiz : [ychbovo-metodychnyi posibnyk] / L. P. Yefimov, O. A. Yasinetska. – Vinnytsia : Nova knyha, 2004. – 240 s.
6. Kukharenko V. O. Praktykum zi stylystyky anhliiskoi movy : [pidruchnyk] / V. O. Kukharenko. – Vinnytsia : Nova knyha, 2000. – 160 s.
7. Shekspir V. Tvory v shesty tomakh. Tom 1. [pereklad z anhliiskoi]. – K. : «Dnipro», 1984. – 534 s.
8. Shekspir V. Tvory v shesty tomakh. Tom 5. [pereklad z anhliiskoi]. – K. : «Dnipro», 1986. – 693 s.
9. Shakespeare W. Titus Andronicus / W. Shakespeare [Електронний ресурс]. – Rezhym dostupa : William%20Shakespeare% 6. Shakespeare W. Antony and Cleopatra / W. Shakespeare [Електронний ресурс]. – Rezhym dostupa : William%20Shakespeare%20-%20Antony%20and%20Cleopatra.pdf.
10. Perekkladach Google [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu : <http://translate.google.com.ua/> Data zvernennia : Kvit. 12.08.2019.

O. BASHMANIVSKIY, V. VYGIVSKIY, S. MORKOTUN PECULIARITIES OF TRANSLATION ENGLISH EPITHETS USING ONLINE-TRANSLATORS (Based on Translation Dramatic Works of Shakespeare by Boris Ten)

The object of the article's research is the epithet - as a linguistic and expressive tool in artistic English-language text. The subject of the research is the peculiarities of the translation of English-language epithets into Ukrainian. In turn, the purpose of work is to analyze features epithets translation from English to Ukrainian. The relevance of the research stems from the modern requirements for artistic translation, when it comes to the transfer of not only content and ideas, but also the optimal reproduction of stylistic qualities of the work, each of its micro-images. An analysis of the translations of works of art shows that the translation of simple epithets uses the following methods of translation:

equivalent translation, which allows not only to convey the content but also to reproduce the imagery and expressiveness of the epithet; descriptive translation, if the translator is not able to find a decent equivalent, and literal translation will lead to incomprehensible literalism, the translator must abandon the transmission of imagery and use descriptive translation, that is, to explain the content of the epithet with other tokens. Prepositional epithets are translated by equivalents, while equivalent, descriptive and antonymic translations are used to translate postpositional epithets. In the latter case, the positive form in the original is replaced by the negative form in the translation, or vice versa.

Epithets occupy a leading position in the artistic works of Shakespeare. The best example of dramatic works is Boris Ten, who uses the following methods of translating epithets in W. Shakespeare's dramatic texts: complete or partial replacement of epithetical construction, decompression, finding denotative and epithetical correspondences. Comparison of individual linguistic elements of the source and target artistic translation of the text indicates that there are some problems at the present stage of the development of translation studies. Investigating the possibility of using free software to translate epithetically rich text into English, it has been found that automated translation systems play only an auxiliary role so far and allow to translate simple lexical constructions satisfactorily. Unfortunately, the available software does not allow us to understand the gravitas of the artistic word, but the constant development of such software and the constant filling of the database will facilitate more accurate and comprehensible translations. It should be remembered that not every translator can produce quality translation.

Keywords: translation, epithet, free software, machine translation.